

Bracht Israël offers in de woestijn? Amos 5:25-27

(Keil & Delitzsch)

Amo 5:25 Hebt gij Mij veertig jaren in de woestijn slachtofferen en spijsoffer toegebracht, o huis Israels? **26** Ja, gij droegt de tent van uw Melech, en den Kijun, uw beelden, de ster uws gods, dien gij uzelf hadt gemaakt.

Their heartless worship would not arrest the flood of divine judgments, since Israel had from time immemorial been addicted to idolatry. [Amo 5:25](#). "Have ye offered me sacrifices and gifts in the desert forty years, O house of Israel? [Amo 5:26](#). But have ye borne the booth of your king and the pedestal of your images, the star of your gods, which ye made for yourselves? [Amo 5:27](#). Then I will carry you beyond Damascus, saith Jehovah; God of hosts is His name." The connection between these verses and what precedes is explained by Hengstenberg thus: "All this (the acts of worship enumerated in [Amo 5:21-23](#)) can no more be called a true worship, than the open idolatry in the wilderness. Therefore ([Amo 5:17](#)) as in that instance the outwardly idolatrous people did not tread the holy land, so now will the inwardly idolatrous people be driven out of the holy land" (*Dissertations on the Pentateuch*, vol. i. p. 157 transl.). But if this were the train of thought, the prophet would not have omitted all reference to the punishment of the idolatrous people in the wilderness. And as there is no such allusion here, it is more natural to take [Amo 5:25](#) and [Amo 5:26](#), as Calvin does, and regard the reference to the idolatry of the people, which was practised even in the wilderness, as assigning a further reason for their exposure to punishment.

(Note: "In this place," says Calvin, "the prophet proves more clearly, that he is not merely reproving hypocrisy among the Israelites, or the fact that they only obtruded their external pomps upon the notice of God, without any true piety of heart, but he also condemns their departure from the precepts of the law. And he shows that this was not a new disease among the Israelitish people, since their fathers had mixed up such leaven as this with the worship of God from the very beginning, and had thereby corrupted that worship. He therefore shows that the Israelites had always been addicted to superstitions, and could not be kept in any way whatever to the true and innate worship of God.")

Hun harteloze aanbidding zou de stroom van goddelijke oordelen niet stoppen, want Israël was van oudsher verslaafd geweest aan afgoderij. [Amo.5:25](#). "Hebt gij me veertig jaar in de woestijn offers en geschenken aangeboden, o huis Israëls? [Amo.5: 26](#). Maar hebt gij de tent van de koning en de sokkel van uw beelden gedragen, de ster van uw goden, die gij voor uzelf maaktet? [Amo.5:27](#). Dan zal ik je voorbij Damascus dragen, zegt de HEERE, God van de hemelse machten is Zijn naam." De verbinding tussen deze verzen en wat eraan vooraf gaat wordt als volgt door Hengstenberg verklaard: "Dit alles (de daden van aanbidding in [Amo.5:21-23](#) opgesomd) kunnen niet meer een ware aanbidding genoemd worden, evenmin als de open afgoderij in de woestijn. Daarom ([Amo.5: 17](#)) zoals in dat geval de uiterlijk afgodische mensen het heilige land niet betraden, zo zullen nu de innerlijk afgodische mensen uit het heilige land worden verdreven" (*Proefschriften op de Pentateuch*, vol i. p. 157 vert.). Maar als dit de gedachtegang was, zou de profeet elke verwijzing naar de bestraffing van de afgodische mensen in de woestijn niet hebben weggelaten. En als er hier niet zo'n toespeling is, is het meer voor de hand liggend [Amo.5:25](#) en [Amo.5:26](#) te nemen, zoals Calvin doet, en de verwijzing naar de afgoderij van het volk, die zelfs in de woestijn werd beoefend, te beschouwen als nog een bijkomende reden voor hun blootstelling aan straf.

(Opmerking: "Op deze plaats", zegt Calvin, "bewijst de profeet nog duidelijker, dat hij niet alleen maar hypocrisie onder de Israëlieten aan-klaagt, of het feit dat ze alleen maar hun uiterlijke praal aan God opdrongen, zonder enige ware vroomheid van het hart; maar hij veroordeelt ook hun verlaten van de voorschriften van de wet. En hij laat zien dat dit geen nieuwe ziekte onder de Israëlitische volk was, omdat hun vaders vanaf het begin zuurdesem als dit hadden vermengd met de aanbidding van God, en hadden daardoor die aanbidding beschadigd. Daarom laat Hij zien dat de Israëlieten altijd verslaafd zijn geweest aan bijge-loof, en op generlei wijze de ware en aangeboren aanbidding van God konden volhouden.")

The question, "Have ye offered me sacrifices?" is equivalent to a denial, and the words apply to the nation as a whole, or the great mass of the people, individual exceptions being passed by. The *forty* years are used as a round number, to denote the time during which the people were sentenced to die in the wilderness after the rebellion at Kadesh, just as in [Num 14:33-34](#), and [Jos 5:6](#), where this time, which actually amounted to only thirty-eight years, is given, as it is here, as forty years. And "the prophet could speak all the more naturally of forty years, since the germ of apostasy already existed in the great mass of the people, even when they still continued outwardly to maintain their fidelity to the God of Israel" (Hengstenberg). During that time even the circumcision of the children born in the thirty-eight years was suspended (see at [Jos 5:5-7](#)), and the sacrificial worship prescribed by the law fell more and more into disuse, so that the generation that was sentenced to die out offered no more sacrifices. *Z'bhâchîm* (slain-offerings) and *minchâh* (meat-offerings), i.e., bleeding and bloodless sacrifices, are mentioned here as the two principal kinds, to denote sacrifices of all kinds. We cannot infer from this that the daily sacrificial worship was entirely suspended: in [Num 17:11](#), indeed, the altar-fire is actually mentioned, and the daily sacrifice assumed to be still in existence; at the same time, the event there referred to belonged to the time immediately succeeding the passing of the sentence upon the people. Amos mentions the omission of the sacrifices, however, not as an evidence that the blessings which the Lord had conferred upon the people were not to be attributed to the sacrifices they had offered to Him, As Ephraem Syrus supposes, nor to support the assertion that God does not need or wish for their worship, for which Hitzig appeals to [Jer 7:22](#); but as a proof that from time immemorial Israel has acted faithlessly towards its God, in adducing which he comprehends all the different generations of the people in the unity of the house of Israel, because the existing generation resembled the contemporaries of Moses in character and conduct.

[Amo 5:26](#) is attached in an adversative sense: "To me (Jehovah) ye have offered no sacrifices, but ye have borne," etc. The opposition between the Jehovah-worship which they suspended, and the idol-worship which they carried on, is so clearly expressed in the verbs [הִנֵּנִי וְאֵתֶּנִּי](#) and [וְאֵתֶּנִּי וְהִנֵּנִי](#), which correspond to one another, that the idea is precluded at once as altogether untenable, that "[Amo 5:26](#) refers to either the present or future in the form of an inference drawn

De vraag: "Hebt gij mij offers aangeboden?" staat gelijk met een ontkenning, en de woorden zijn van toepassing op de natie als geheel, of de grote massa van het volk, individuele uitzonderingen daargelaten. De *veertig* jaar worden gebruikt als een rond getal, om de tijd aan te duiden waarin de mensen werden veroordeeld om te sterven in de woestijn na de opstand in Kades, net als in Num.14:33-34, en Joz.5:6, waar deze tijd, die eigenlijk slechts achtendertig jaar bedroeg, wordt gegeven, zoals hier als veertig jaar. En "de profeet kon bovendien natuurlijk van veertig jaar spreken, omdat de kiem van afvalligheid al in de grote massa van het volk bestond, zelfs toen ze nog uiterlijk trouw aan de God van Israël bleven" (Hengstenberg). Gedurende die tijd was zelfs de besnijdenis van de kinderen in die achtendertig jaar geboren, opgeschort (zie bij Joz.5:5-7), en de door de wet voorgeschreven offerdienst viel meer en meer in onbruik, zodat de generatie die veroordeeld was tot uitsterven geen offers meer bracht. *Z' bhâchîm* (slachtoffers) en *minchâh* (vleesoffers), d.w.z., bloedende en bloedloze offers, worden hier als de twee belangrijkste soorten genoemd, om alle soorten offers aan te duiden. We kunnen uit dit niet afleiden dat de dagelijkse offerdienst volledig werd opgeschort: in Num.17:11, wordt inderdaad het altaarvuur eigenlijk genoemd, en wordt aangenomen dat het dagelijkse offer nog steeds bestaat; tegelijkertijd behoorde het aldaar omschreven evenement tot de tijd onmiddellijk volgend op het doorgeven van de veroordeling van het volk. Amos vernoemt het weglaten van de offers; echter niet als een bewijs dat de zegeningen die de Heer aan het volk had toegekend, niet aan de offers zouden worden toegeschreven die ze Hem hadden aangeboden, zoals Ephraem Syrus veronderstelt, noch om de bewering te ondersteunen dat God geen behoefte heeft aan of hun erediens wenst, waarvoor Hitzig zich beroept op Jer.7:22; maar als een bewijs dat sinds onheuglijke tijden Israël trouweloos gehandeld heeft jegens zijn God, door het aandragen van wat hij als de totaliteit van het huis van Israël begrijpt zijnde al de verschillende generaties van het volk, omdat de bestaande generatie in karakter en gedrag op de tijdgenoten van Mozes leken.

Amo.5:26 volgt er op als een tegengestelde: "Voor mij (Jehovah) hebt gij geen offers aangeboden, maar gij hebt gedragen," enz. De tegenstelling tussen de Jehova-verering waarmee ze ophielden, en de afgoderij, waarmee zij door gingen, wordt zo duidelijk uitgedrukt in de werkwoorden [הִנֵּנִי וְאֵתֶּנִּי](#) en [וְאֵתֶּנִּי וְהִנֵּנִי](#), die met elkaar overeen komen zodat de gedachte meteen wordt uitgesloten in de zin van totaal onhoudbaar, dat "Amo.5:26 in de vorm van een gij dragen) de hut van uw koning", enz. Bovendien is de gedachte

from the preceding verse: therefore do ye (or shall ye) carry the hut of your king,” etc. Moreover, the idea of the idols being carried into captivity, which would be the meaning of נָשָׂא in that case, is utterly foreign to the prophetic range of thought. It is not those who go into captivity who carry their gods away with them; but the gods of a vanquished nation are carried away by the conquerors ([Isa 46:1](#)).

To give a correct interpretation to this difficult verse, which has been explained in various ways from the very earliest times, it is necessary, above all things, to bear in mind the parallelism of the clauses. Whereas in the first half of the verse the two objects are connected together by the copula ו (וְאֵת), the omission of both אֵת and the copula ו before פּוֹכֵב indicates most obviously that פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם does not introduce a third object in addition to the two preceding ones, but rather that the intention is to define those objects more precisely; from which it follows still further, that פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם and סִבּוֹת מַלְבָּכֶם do not denote two different kinds of idolatry, but simply two different forms of the very same idolatry. The two ἄπ. λεγ. *sikkūth* and *kiyyūn* are undoubtedly appellatives, notwithstanding the fact that the ancient versions have taken *kiyyūn* as the proper name of a deity. This is required by the parallelism of the members; for פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם stands in the same relation to כִּיּוֹן as סִבּוֹת מַלְבָּכֶם. The plural פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם, however, cannot be in apposition to the singular כִּיּוֹן (*kiyyūn*, your images), but must be a genitive governed by it: “the *kiyyūn* of your images.” And in the same way מַלְבָּכֶם is the genitive after סִבּוֹת: “the *sikkūth* of your king.” *Sikkūth* has been taken in an appellative sense by all the ancient translators. The Lxx and Symm. render it τῆν ἰσχυρίων; the Peshito, Jerome, and the Ar. *tentorium*. The Chaldee has retained *sikkūth*. The rendering adopted by Aquila, σικκουθισμός, is etymologically the more exact; for *sikkūth*, from סָכַךְ, to shade, signifies a shade or shelter, hence a covering, a booth, and is not to be explained either from *sákhath*, to be silent, from which Hitzig deduces the meaning “block,” or from the Syriac and Chaldee word סַכְתָּא, a nail or stake, as Rosenmüller and Ewald suppose. פּוֹכֵב, from פָּךְ, is related to פָּךְ, *basis* ([Exo 30:18](#)), and מַכְוֵנָה, and signifies a pedestal or framework. The correctness of the Masoretic pointing of the word is attested by the *kiyyūn* of the Chaldee, and also by פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם, inasmuch as the reading כִּיּוֹן, which is given in the Lxx and Syr., requires the singular פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם, which is also given in the Syriac. פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם are images of gods, as in [Num 33:52](#); [2Ki 11:18](#).

The words פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם which follow are indeed also governed by מַשְׁאֵתֶם; but, as the omission of וְאֵת clearly shows, the connection is only a loose one, so that it is rather to be regarded as in apposition to the preceding objects in the sense of “namely, the star of your god;” and there is no necessity to alter the pointing, as Hitzig proposes, and read פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם, “a star was your god,” although this rendering expresses the sense quite correctly. פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם is equivalent to the star, which is your god, which ye worship as your god (for this use of the construct state, see Ges. §116, 5).

gevolgtrekking uit het voorgaande vers of naar het heden of naar de toekomst verwijst: daarom draagt gij (of zult aan afgoden die in gevangenschap worden gedragen, wat de betekenis van נָשָׂא in dat geval zou zijn, volkomen vreemd aan de profetische gedachtensfeer. Het is niet zij die in gevangenschap gaan die hun goden met zich meenemen; maar de goden van een overwonnen volk worden door de veroveraars meegenomen ([Jes.46:1](#)).

Om dit moeilijke vers, dat al heel vroeg op verschillende manieren werd uitgelegd, juist te interpreteren is het boven alles noodzakelijk om met het parallelisme van deze passage rekening te houden. Overwegende dat in de eerste helft van het vers de twee objecten door de verbindingsletter ו (וְאֵת) met elkaar verbonden zijn, zowel אֵת als het de verbindingsletter ו voor פּוֹכֵב ontbreken geeft overduidelijk aan dat פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם geen derde object introduceert in aanvulling op de twee vorige, maar dat het de bedoeling is om deze objecten nauwkeuriger te definiëren, waaruit nog verder volgt, dat פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם en כִּיּוֹן niet twee verschillende soorten van afgoderij aangeven, maar gewoon twee verschillende vormen van precies dezelfde afgoderij. De twee reeds genoemde¹ *sikkūth* en *kiyyūn* zijn ongetwijfeld benamingen, niettegenstaande het feit dat de oude versies *kiyyūn* als de juiste naam van een godheid hebben genomen. Dit wordt opgedrongen vanuit het parallelisme van de delen, want פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם staat in dezelfde verhouding tot כִּיּוֹן als מַלְבָּכֶם tot סִבּוֹת. Het meervoud פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם, kan echter niet bij het enkelvoud כִּיּוֹן staan (*kiyyūn*, uw foto's), maar moet een daarbij aansluitende bezitsvorm zijn: “de *kiyyūn* van uw beelden.” En op dezelfde manier is מַלְבָּכֶם de bezitsvorm bij סִבּוֹת: “de *sikkūth* van uw koning.” *Sikkūth* werd door alle oude vertalers op een benoemend wijze geïnterpreteerd. De Lxx (Septuagint) en Symm.² vertalen het met τῆν ἰσχυρίων, de Peshitta, Jerome, en de Ar. met *tentorium* (tentvormige structuur). Het Chaldeeus heeft *sikkūth* behouden. De vertaling waarvoor Aquila koos, σικκουθισμός, is etymologisch de meer exacte, want *sikkūth*, van סָכַךְ, beschaduwten, betekent een schaduw of beschutting, dus een bedekking, een tent, en mag niet te verklaard worden vanuit *sakhath*, om te zwijgen, waaruit Hitzig de betekenis “belemmering” afleidt, noch vanuit het Syrische en Chaldeeuse woord סַכְתָּא, een spijker of het staak, zoals Rosenmüller en Ewald veronderstellen. כִּיּוֹן, afgeleid van פָּךְ, is gerelateerd aan פָּךְ, *basis* ([Exo.30:18](#)) en כְּוֵנָה, en betekent een sokkel of een kader. De juistheid van de Masoretische verwijzing naar het woord wordt bevestigd met de *kiyyūn* van de Chaldeeën, en ook door פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם, voor zover de lezing כִּיּוֹן, die in de Lxx en de Syr. wordt gegeven, het enkelvoud פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם vereist, dat ook in de Syrische staat. פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם zijn afbeeldingen van goden, net als in [Num.33:52](#); [2Kon.11:18](#).

De woorden פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם die volgen staan inderdaad ook in afhankelijkheid van מַשְׁאֵתֶם, maar, zoals het weglaten van וְאֵת duidelijk laat zien, is de verbinding slechts een losse, zodat het eerder moet worden beschouwd als zijnde in bijvoeging aan de voorgaande objecten in de zin van “namelijk, de ster van uw god;” en er is geen noodzaak om, zoals Hitzig voorstelt, de verwijzing te veranderen, en פּוֹכֵב te lezen als , “een ster was uw god,” hoewel deze vertaling het gevoel terecht weergeeft. פּוֹכֵב אֱלֹהֵיכֶם staat gelijk met de ster, die uw god is, welke gij als uw god aanbidt (voor dit gebruik van de constructie vorm³, zie Ges. § 116, 5).

By the star we have to picture to ourselves not a star formed by human hand as a representation of the god, nor an image of a god with the figure of a star upon its head, like those found upon the Ninevite sculptures (see Layard). For if this had been what Amos meant, he would have repeated the participle **וַיֵּאֱמָר** before **בֹּכֶבֶת**. The thought is therefore the following: the king whose booth, and the images whose stand they carried, were a star which they had made their god, i.e., a star-deity (**אֱלֹהֵיכֶם** refers to **אֱלֹהֵיכֶם**, not to **בֹּכֶבֶת**). This star-god, which they worshipped as their king, they had embodied in *ts^elāmīm*. The booth and the stand were the things used for protecting and carrying the images of the star-god.

Sikkūth was no doubt a portable shrine, in which the image of the deity was kept. Such shrines (**ναΐσχοι**) were used by the Egyptians, according to Herodotus (ii. 63) and Diodorus Sic. (i. 97): they were “small chapels, generally gilded and ornamented with flowers and in other ways, intended to hold a small idol when processions were made, and to be carried or driven about with it” (Drumann, *On the Rosetta Inscription*, p. 211). The stand on which the chapel was placed during these processions was called **παστοφόριον** (Drumann, p. 212); the bearers were called **ιεραφόροι** or **παστοφόροι** (D. p. 226). This Egyptian custom explains the prophet's words: “the hut of your king, and the stand of your images,” as Hengstenberg has shown in his *Dissertations on the Pentateuch*, vol. i. p. 161), and points to Egypt as the source of the idolatry condemned by Amos. This is also favoured by the fact, that the golden calf which the Israelites worshipped at Sinai was an imitation of the idolatry of Egypt; also by the testimony of the prophet Ezekiel (**Eze 20:7.**), to the effect that the Israelites did not desist even in the wilderness from the abominations of their eyes, namely the idols of Egypt; and lastly, by the circumstance that the idea of there being any allusion in the words to the worship of Moloch or Saturn is altogether irreconcilable with the Hebrew text, and cannot be historically sustained,...

(Note: This explanation of the words is simply founded upon the rendering of the Lxx: **καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ραιφάν, τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε ἑαυτοῖς.** These translators, therefore, have not only rendered **בֹּכֶבֶת** erroneously as **Μολόχ**, but have arbitrarily twisted the other words of the Hebrew text. For the Hebrew reading **מלככם** is proved to be the original one, not only by the **τοῦ βασιλέως ὑμῶν** of Symm. and Theod., but also by the **Μαλχόμ** of Aquila and the *malkūm* of the Peshito; and all the other ancient

Met ster moeten we ons als representatie van de god geen door menshand gevormde ster voorstellen, noch een beeld van een god met de figuur van een ster op zijn hoofd, zoals die op Ninevitische beeldhouwwerken gevonden zijn (zie Layard). Want als het dit was wat Amos bedoelde, zou hij het **וַיֵּאֱמָר** deeltje voor **בֹּכֶבֶת** hebben herhaald. De gedachte is dan ook de volgende: de tent van de koning, en het onderstel van de beelden die zij droegen, waren een ster, die zij hun god hadden gemaakt, dat wil zeggen, een stergodheid (**אֱלֹהֵיכֶם** verwijst naar **אֱלֹהֵיכֶם**, niet naar **בֹּכֶבֶת**). Deze stergod, die zij als hun koning vereerden, hadden ze in *ts^elāmīm* uitgedrukt. De tent en het onderstel waren de dingen die gebruikt werden voor het beschermen en dragen van de beelden van de stergod.

Sikkūth was zonder twijfel een draagbare schrijn, waarin het beeld van de godheid werd bewaard. Dergelijke schrijnen (**ναΐσχοι**) werden volgens Herodotus (ii. 63) en Diodorus Sic. (i. 97) door de Egyptenaren gebruikt: het waren “kleine kapelletjes, over het algemeen verguld en met bloemen of op andere manieren versierd, bedoeld om een klein afgodsbeeld te bevatten wanneer men in processies ging, en er mee ronddroeg het vervoerde.” (Drumann, *Op de Rosetta inscriptie*, blz. 211). Het statief waarop de kapel tijdens deze processies werd geplaatst, werd **παστοφόριον** genoemd (Drumann, blz. 212); de dragers werden **ιεραφόροι** of **παστοφόροι** genoemd (D. blz. 226). Deze Egyptische gewoonte verklaart de woorden van de profeet: “de hut van uw koning, en het statief van uw afbeeldingen,” zoals Hengstenberg in zijn *Proefschriften op de Pentateuch* (vol. i. p. 161) heeft laten zien en naar Egypte verwijst als de bron van de afgoderij door Amos veroordeeld. Dit wordt nog versterkt door het feit dat het gouden calf, dat de Israëlieten bij de Sinai aanbaden, een imitatie was van de afgoderij van Egypte; ook door het getuigenis van de profeet Ezechiël (**Eze.20:7.**), met het effect dat de Israëlieten, zelfs in de woestijn niet afzagen van de gruwelen van hun ogen, namelijk de afgoden van Egypte; en ten slotte, door het feit dat de gedachte dat er in de woorden een verwijzing naar de aanbidding van Moloch of Saturnus zou zijn, geheel onverenigbaar is met de Hebreeuwse tekst, en historisch niet kan worden gestaafd,...

(Opmerking: Deze uitleg van de woorden is gewoon gebaseerd op de weergave van de Lxx: **καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ραιφάν, τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε ἑαυτοῖς.** Deze vertalers hebben daarom niet alleen **בֹּכֶבֶת** ten onrechte als **Μολόχ** weergegeven, maar hebben de andere woorden van de Hebreeuwse tekst willekeurig verdraaid. Want de Hebreeuwse lezing **מלככם** is gebleken de originele te zijn, niet alleen door de **τοῦ βασιλέως ὑμῶν** van Symm. en Theod., maar ook door de **Μαλχόμ** van Aquila en de *malkūm* van de Peshito; en alle andere oude vertalers

translators enter a protest against the displacing of the other words. The name **Ραιφάν** (**Ρηφάν**), or **Ῥεμφάν** (**Act 7:43**), however, owes its origin simply to the false reading of the unpointed כִּיָּן as כִּיָּן, inasmuch as in the old Hebrew writings not only is כ similar to ר, but ו is also similar to פ; and in **2Sa 22:12**, where תְּשַׁרְתִּימִים is rendered σκοτός (i.e., תְּשַׁכְּרָה ὑδάτων), we have an example of the interchange of כ and ר. There was no god *Rephan* or *Rempha*; for the name never occurs apart from the Lxx. The statement made in the Arabico-Coptic list of planets, edited by Ath. Kircher, that *Suhhel* (the Arabic name of Saturn) is the same as **Ῥηφάν**, and the remark found in a Coptic MS on the Acts of the Apostles, "*Rephan deus temporis*," prove nothing more than that Coptic Christians supposed the *Rephan* or *Remphan*, whose name occurred in their version of the Bible which was founded upon the Lxx, to be the star Saturn as the god of time; but they by no means prove that the ancient Egyptians called Saturn *Rephan*, or were acquainted with any deity of that name, since the occurrence of the Greek names **Υλια** and **Σελινη** for sun and moon are a sufficient proof of the very recent origin of the list referred to.

It is true that the Peshito has also rendered כִּיָּן by *k^ewām* (כִּיָּן), by which the Syrians understood Saturn, as we may see from a passage of Ephraem Syrus, quoted by Gesenius in his *Comm. on Isaiah* (ii. p. 344), where this father, in his *Sermones adv. haer. s. 8*, when ridiculing the star-worshippers, refers to the *Kevan*, who devoured his own children. But no further evidence can be adduced in support of the correctness of this explanation of כִּיָּן. The corresponding use of the Arabic *Kaivan* for Saturn, to which appeal has also been made, does not occur in any of the earlier Arabic writings, but has simply passed into the Arabic from the Persian; so that the name and its interpretation originated with the Syrian church, passing thence to the Persians, and eventually reaching the Arabs through them. Consequently the interpretation of *Kevan* by Saturn has no higher worth than that of an exegetical conjecture, which is not elevated into a truth by the fact that כִּיָּן is mentioned in the *Cod. Nazar.* i. p. 54, ed. Norb., in connection with Nebo, Bel, and Nerig (= Nergal).

With the exception of these passages, and the gloss of a recent Arabian grammarian cited by Bochart, viz., "Keivan signifies Suhhel," not a single historical trace can be found of *Kevan* having been an ancient oriental name of Saturn; so that the latest supporter of this hypothesis, namely Movers (*Phönizier*, i. p. 290), has endeavoured to prop up the arguments already mentioned in his own peculiar and uncritical manner, by recalling the Phoenician and Babylonian names, *San-Choniâth*, *Kyn-el-Adan*, and others. Not even the Graeco-Syrian fathers make any reference to this interpretation. Theodoret cannot say anything more about **Μολόχ καὶ Ῥεφάν**, than that they were **εἰδώλων ὀνόματα**; and Theod. Mops. has this observation on **Ῥεμφάν**: **φασὶ δὲ τὸν ἑωσφοροῦν οὕτω κατὰ τὴν Ἑβραίων γλώτταν**. It is still very doubtful, therefore, whether the Alexandrian and Syrian translators of Amos really supposed **Ραιφάν** and כִּיָּן to signify Saturn; and this interpretation, whether it

protesteren tegen de verplaatsing van de andere woorden. De naam **Ραιφάν** (**Ρηφάν**), of **Ῥεμφάν** (**Hand.7:43**) echter, dankt zijn ontstaan gewoon uit de verkeerde lezing van כִּיָּן zonder vocaaltekens als כִּיָּן, voor zover in de oude Hebreeuwse geschriften כ niet alleen vergelijkbaar is met ר, maar ו ook vergelijkbaar is met פ; en in **2Sam.22:12**, waar מִיָּם - תְּשַׁרְתִּימִים naar σκοτός werd omgezet (dat wil zeggen, תְּשַׁכְּרָה ὑδάτων), hebben we een voorbeeld van de verwisseling van כ en ר. Er was geen god *Rephan* of *Rempha*, want de naam komt nergens voor met uitzondering van de Lxx. De gedane uitspraak in de Arabico-Koptische lijst van planeten, uitgegeven door Ath Kircher, dat *Suhhel* (de Arabische naam van Saturnus) hetzelfde als **Ῥηφάν** is, en de "*Rephan deus temporis*" opmerking over de Handelingen van de Apostelen in een Koptisch MS, bewijzen niets meer dan dat Koptische christenen de *Rephan* of *Remphan* veronderstelden, wiens naam voorkwam in hun Bijbelversie die op de Lxx gebaseerd was, als zou de ster Saturnus de god van de tijd zijn; maar daarmee is op geen enkele wijze bewezen dat de oude Egyptenaren Saturnus *Rephan* genoemd, of bekend waren met een godheid van die naam, omdat het optreden van de Griekse namen **Υλια** en **Σελινη** voor zon en maan een voldoende bewijs zijn van de zeer recente oorsprong van de bedoelde lijst.

Het is waar dat de Peshito כִּיָּן ook door *k^ewām* (כִּיָּן) heeft vertaald, waarmee de Syriërs Saturnus verstonden, zoals we kunnen zien vanuit een passage van Ephraem Syrus, geciteerd door Gesenius in zijn *Comm. op Jesaja* (ii. p. 344), waar deze vader, in zijn *Sermones adv. Haer. s. 8*, bij het belachelijk maken van de steraanbidders, naar de *Kevan* verwijst, die zijn eigen kinderen verslond. Maar meer bewijs kan niet worden aangevoerd ter ondersteuning van de juistheid van deze uitleg over כִּיָּן. De overeenkomstige toepassing van het Arabische *Kaivan* voor Saturnus, waar men zich ook op had beroepen, komt niet voor in één van de vroegere Arabische geschriften, maar is gewoon in het Arabisch ingeslopen vanuit het Perzisch; zodat de naam en de interpretatie ervan van de Syrische kerk afkomstig is, via daar naar de Perzen, om uiteindelijk de Arabieren door hen te bereiken. Dus de interpretatie van *Kevan* als Saturnus heeft niet meer waarde dan die van een exegetische gissing, die niet tot een waarheid wordt verheven door het feit dat כִּיָּן staat vermeld in de *Cod. Nazar.* i. p. 54, uitg. Norb., in verband met Nebo, Bel, en Nerig (= Nergal).

Met uitzondering van deze passages, en de aantekening van een jonge Arabische grammaticus, door Bochart geciteerd, namelijk "Keivan wijst op Suhhel", is geen enkel historisch spoor te vinden als zou *Kevan* een oude oosterse naam voor Saturnus zijn, zodat de laatste aanhanger van deze hypothese, namelijk Movers (*Phönizier*, i. p. 290), zich heeft ingespannen om de vermelde argumenten op zijn eigenaardige en onkritische manier te onderbouwen, door te herinneren aan de Fenicische en Babylonische namen, *San-Choniâth*, *Kyn-el-Adan*, en anderen. Zelfs de Graeco-Syrische vaders verwijzen niet eens naar deze interpretatie. Theodoretus kan over **Μολόχ καὶ Ῥεφάν**, niets meer zeggen dan dat ze **εἰδώλων ὀνόματα** waren; en Theod. Mops. heeft deze kijk op **Ῥεμφάν**: **φασὶ δὲ τὸν ἑωσφοροῦν οὕτω κατὰ τὴν Ἑβραίων γλώτταν**. Het is dus nog zeer de vraag of de Alexandrijnse en de Syrische vertalers van Amos echt veronderstelde dat **Ραιφάν** en כִּיָּן Saturnus aanduiden; en deze interpretatie - of ze met de genoemde

originated with the translators named, or was first started by later commentators upon these versions, arose in all probability simply from a combination of the Greek legend concerning Saturn, who swallowed his own children, and the Moloch who was worshipped with the sacrifice of children, and therefore might also be said to devour children; that is to say, it was merely an inference drawn from the rendering of מלככם as Μολόχ. But we are precluded from thinking of Moloch-worship, or regarding מלככם, "your king," as referring to Moloch, by the simple circumstance that פוכב אֱלֹהֵיכֶם unquestionably points to the Sabaeen (sidereal) character of the worship condemned by Amos, whereas nothing is known of the sidereal nature of Moloch; and even if the sun is to be regarded as the physical basis of their deity, as Münter, Creuzer, and others conjecture, it is impossible to discover the slightest trace in the Old Testament of any such basis as this.

The Alexandrian translation of this passage, which we have thus shown to rest upon a misinterpretation of the Hebrew text, has acquired a greater importance than it would otherwise possess, from the fact that the proto-martyr Stephen, in his address (Act 7:42-43), has quoted the words of the prophet according to that version, simply because the departure of the Greek translation from the original text was of no consequence, so far as his object was concerned, viz., to prove to the Jews that they had always resisted the Holy Ghost, inasmuch as the Alex. rendering also contains the thought, that their fathers worshipped the *στρατιά τοῦ οὐρανοῦ*.)

... whereas star-worship, or at any rate the worship of the sun, was widely spread in Egypt from the very earliest times. According to the more recent investigations into the mythology of the ancient Egyptians which have been made by Lepsius (*Transactions of the Academy of Science at Berlin*, 1851, p. 157ff.), "the worship of the sun was the oldest kernel and most general principle of the religious belief of Egypt;" and this "was regarded even down to the very latest times as the outward culminating point of the whole system of religion" (Lepsius, p. 193). The first group of deities of Upper and Lower Egypt consists of none but sun-gods (p. 188).

(Note: It is true, that in the first divine sphere *Ra* occupies the second place according to the Memphitic doctrine, namely, after *Phtha* (*Hephaestos*), and according to the Theban doctrine, *Amen* (Ἄμμων). *Mentu* and *Atmu* stand at the head (Leps. p. 186); but the two deities, *Mentu*, i.e., the rising sun, and *Atmu*, i.e., the setting sun, are simply a splitting up of *Ra*; and both *Hephaestos* and *Amon* (*Amon-Ra*) were placed at the head of the gods at a later period (Leps. pp. 187, 189).)

Ra, i.e., Helios, is the prototype of the kings, the highest potency and prototype of nearly all the gods, the king of the gods, and he is

vertalers ontstaan is, of voor het eerst door latere commentatoren op deze versies werd gestart - ontstond naar alle waarschijnlijkheid alleen maar uit een combinatie van de Griekse legende over Saturnus die zijn eigen kinderen opslokte, en de Moloch die vereerd werd met het offeren van kinderen, en men zodoende ook van kinderen verslinden kan spreken; d.w.z., het was slechts een conclusie getrokken uit de vertaling van מלככם in Μολόχ. Maar wij worden verhinderd om aan Moloch-aanbidding te denken of מלככם, "uw koning", als een verwijzing naar Moloch te zien door de eenvoudige omstandigheid dat פוכב אֱלֹהֵיכֶם zonder twijfel naar het door Amos veroordeelde Sabaeës (sterrengericht) karakter van aanbidding verwijst, terwijl niets van een sterrengerichte natuur van Moloch bekend is; en zelfs als de zon als de fysieke basis van hun godheid moet worden beschouwd, zoals Münter, Creuzer, en anderen vermoeden, is het onmogelijk om in het Oude Testament het geringste spoor te ontdekken van een dergelijke grondslag als deze.

De Alexandrijnse vertaling van deze passage, waarvan we dus hebben laten zien dat ze berust op een verkeerde interpretatie van de Hebreeuwse tekst, heeft een groter belang verworven dan welke ze anders zou bezitten, uit het feit dat de proto-martelaar Stefanus, in zijn toespraak (Hand.7:42-43), de woorden van de profeet volgens die versie heeft geciteerd, gewoon omdat het uitgaan van de Griekse vertaling van de oorspronkelijke tekst van geen belang was, voor zover zijn doelstelling betrof, namelijk aan de Joden bewijzen dat ze zich altijd tegen de Heilige Geest verzet hadden, voor zover de Alex. vertaling ook de gedachte inhoudt dat hun vaders de *στρατιά τοῦ οὐρανοῦ* aanbaden.)

... terwijl dat de sterverering, of in ieder geval de aanbidding van de zon, in Egypte vanaf de vroegste tijden wijd verspreid was. Volgens de meer recente onderzoeken naar de mythologie van het oude Egypte, die door Lepsius zijn verricht (*Transacties van de Academie van Wetenschappen in Berlijn*, 1851, blz. 157vv.), "was de aanbidding van de zon de oudste kern en meest algemene principe van het religieuze geloof van Egypte," en dit "was zelfs tot op de laatste tijden beschouwd als het uiterlijke hoogtepunt van het hele religiesysteem" (Lepsius, p. 193). De eerste groep van goden van Boven- en Beneden-Egypte bestaat uit niets anders als zon-goden (p. 188).

(Opmerking: Het is waar, dat in de eerste goddelijke sfeer *Ra* de tweede plaats inneemt op basis van de Memphitische leer, dat wil zeggen, na *Phtha* (*Hephaestos*), en volgens de Thebaanse doctrine, *Amen* (Ἄμμων) *Mentu* en *Atmu* staan aan het hoofd (Leps. p. 186); maar de twee godheden, *Mentu*, d.w.z. de opkomende zon, en *Atmu*, d.w.z. de ondergaande zon, zijn gewoon een opsplitsing van *Ra*; en zowel *Hephaestos* als *Amon* (*Amon-Ra*) werden in een latere periode aan het hoofd van de goden geplaatst (Leps. pp. 187, 189).)

Ra, d.w.z. Helios, is het prototype van de koningen, de hoogste macht en het prototype van bijna alle goden, de koning van de goden, en hij wordt met Osiris

identified with Osiris (p. 194). But from the time of Menes, Osiris has been worshipped in This and Abydos; whilst in Memphis the bull Apis was regarded as the living copy of Osiris (p. 191). According to Herodotus (ii. 42), Osiris and Isis were the only gods worshipped by the ancient Egyptians; and, according to Diodorus Sic. (i. 11), the Egyptians were said to have had originally only two gods, Helios and Selene, and to have worshipped the former in Osiris, the latter in Isis. The *Pan* of *Mendes* appears to have also been a peculiar form of Osiris (cf. Diod. Sic. i. 25, and Leps. p. 175). Herodotus (ii. 145) speaks of this as of primeval antiquity, and reckons it among the eight so-called first gods; and Diodorus Sic. (i. 18) describes it as *διαφερόντως ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων τιμώμενον*. It was no doubt to these Egyptian sun-gods that the star-god which the Israelites carried about with them in the wilderness belonged. This is all that can at present be determined concerning it. There is not sufficient evidence to support Hengstenberg's opinion, that the Egyptian *Pan* as the sun-god was the king worshipped by them. It is also impossible to establish the identity of the king mentioned by Amos with the *שְׁעִירִים* in [Lev 17:7](#), since these *שְׁעִירִים*, even if they are connected with the goat-worship of *Mendes*, are not exhausted by this goat-deity.

The prophet therefore affirms that, during the forty years' journey through the wilderness, Israel did not offer sacrifices to its true King Jehovah, but carried about with it a star made into a god as the king of heaven. If, then, as has already been observed, we understand this assertion as referring to the great mass of the people, like the similar passage in [Isa 43:23](#), it agrees with the intimations in the Pentateuch as to the attitude of Israel. For, beside the several grosser outbreaks of rebellion against the Lord, which are the only ones recorded at all circumstantially there, and which show clearly enough that it was not devoted to its God with all its heart, we also find traces of open idolatry. Among these are the command in Leviticus 17, that every one who slaughtered a sacrificial animal was to bring it to the tabernacle, when taken in connection with the reason assigned, namely, that they were not to offer their sacrifices any more to the *S^c irim*, after which they went a whoring ([Amo 5:7](#)), and the warning in [Deu 4:19](#), against worshipping the sun, moon, and stars, even all the host of heaven, from which we may infer that Moses had a reason for this, founded upon existing circumstances.

geïdentificeerd (p. 194). Maar vanaf de tijd van Menes, werd Osiris aanbeden in This en Abydos, terwijl in Memphis de stier Apis als de levende kopie van Osiris werd beschouwd (p. 191). Volgens Herodotus (ii. 42), waren Osiris en Isis de enige goden die door de oude Egyptenaren aanbeden werden, en volgens Diodorus Sic. (i. 11), werd van de Egyptenaren gezegd dat ze oorspronkelijk slechts twee goden hadden, Helios en Selene, en de eerste in Osiris te hebben aanbeden, de laatste in Isis. De *Pan* van *Mendes* lijkt eveneens een bijzondere vorm van Osiris te zijn geweest (zie Diod. Sic. i. 25 en Leps. P. 175). Herodotus (ii. 145) spreekt hierover als van de oertijd, en rekt die onder de acht zogenaamde eerste goden, en Diodorus Sic. (i. 18) omschrijft het als *διαφερόντως ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων τιμώμενον*. Ongetwijfeld behoorde de stergod, die de Israëlieten in de woestijn met zich meevoerden, bij deze Egyptische zon-goden. Dat is alles wat op dit moment hierover kan worden vastgesteld. Er is niet voldoende bewijs om Hengstenbergs mening te steunen; dat de Egyptische *Pan* als de zon-god de koning was die door hen aanbeden werd. Het is ook onmogelijk om de identiteit van de door Amos in [Lev.17:7](#) met *שְׁעִירִים* aangeduide koning vast te stellen, omdat deze *שְׁעִירִים*, zelfs als ze verband houden met de geit-verering van *Mendes*, ze niet van deze bok-godheid uitgaan.

De profeet bevestigt dan ook dat Israël tijdens de veertig jaar durende tocht door de woestijn, geen slachtoffers aan zijn ware Koning Jehova bracht, maar een tot een god gemaakte ster met zich meevoerde als de koning van de hemel. Als we dan, zoals reeds is opgemerkt, deze bewering als een verwijzing naar de grote massa van het volk begrijpen, zoals de gelijkaardige passage in [Jes.43:23](#), komt die overeen met de kennisgevingen in de Pentateuch m.b.t. de houding van Israël. Want naast de verschillende grovere uitbraken van rebellie tegen de Heer, die de enige omstandig geregistreerde zijn, en die duidelijk genoeg laten zien dat het niet met heel zijn hart aan zijn God was toegewijd, vinden we ook sporen van openlijke afgoderij. Daaronder zijn het gebod in Leviticus 17 als we de daaraan gekoppelde reden erbij betrekken; nl. dat elkeen die een offerdier slachtte, het naar de tabernakel moest brengen, zodat ze hun offers niet meer aan de *S^c irim* zouden brengen, waarna ze gingen hoereren ([Lev.17:7](#)), en de waarschuwing in [Deut.4:19](#), tegen het aanbidden van de zon, maan en sterren, zelfs heel het heil des hemels, waaruit we kunnen afleiden dat Mozes hiervoor een reden had, gebaseerd op de bestaande omstandigheden.

After this further proof of the apostasy of Israel from its God, the judgment already indicated in [Amo 5:24](#) is still further defined in [Amo 5:27](#) as the banishment of the people far beyond the borders of the land given to it by the Lord, where *higlâh* evidently points back to *yiggal* in [Amo 5:24](#). מִדְּלֹאֵה לְ, lit., “from afar with regard to,” i.e., so that when looked at from Damascus, the place showed itself afar off, i.e., according to one mode of viewing it, “far beyond Damascus.”

Na dit bijkomend bewijs van de afvalligheid van Israël van zijn God wordt het reeds in Amos 5:24 aangegeven oordeel, in Amos 5:27 nog verder gedefinieerd als de verbanning van het volk ver buiten de grenzen van het haar door de Heer gegeven land, waarbij *higlâh* (מִדְּלֹאֵה לְ), lett. "van op afstand met betrekking tot", d.w.z., zo dat wanneer er vanuit Damascus naar gekeken wordt, de plaats veraf bleek, m.n. volgens één wijze van bekijken, "ver voorbij Damascus") blijkbaar naar *yiggal* in Amos 5:24 verwijst.

Het rabbijnse idee dat het joodse volk in de woestijn zou geofferd en Yom Kippur gevierd hebben, heeft een ondertoon van "Ze moeten het gevierd hebben, want anders zijn ze verloren geweest ... en dat kan toch niet!" Maar zo'n argumentatie is geen bewijs; slechts opstandigheid tegen bepaalde gevoelens. Abraham vierde ook niet Yom Kippur; en is die verloren? En na de+ verwoesting van de tempel in 70? En tijdens jaren van vreemde overheersing door Grieken (tijd van de Maccabeëen)? Enz. Enz. Behoudenis heeft al van voor Abraham met geloof te maken; met vertrouwen op God en niet met offers brengen. Joden blijven gefocust op "doen i.p.v. genade" voor hun behoudenis. Zijn al die geboden en offervoorschriften niet eerder bedoeld om te wijzen op De Profet (Yeshua) die na Mozes zou komen? De Profet die iedereen nodig heeft.

Marcel Achten

¹ ἀπ. λεγ. or εἰρ.: ἄπαξ eenmaal λεγόμενον *wat gezegd wordt* of εἰρημένον vernoemd zijnde.

² Van de late Joodse herzieningen en recensies van het Grieks tegenover het Hebreeuws zijn de Grote drie: *Aquila (Ad 128)*, *Symmachus en Theodotion*. Deze drie vertalingen volgen het Hebreeuws letterlijk, vergeleken met de oudere Griekse vertalingen van de LXX.

³ (in Semitische talen) de verbogen vorm van een zelfstandig naamwoord in afhankelijkheid van een volgende zelfstandig naamwoord, waarbij de combinatie een genitief relatie (bezit) uitdrukt; het Hebreeuws beth David "huis van David," waar Beth "huis van" de construct vorm is van Bayit "huis. "